

MUALLIFLIK HUQUQI VA TURDOSH HUQUQLAR

Akmalov Lochinbek Erali o`g`li
Qoraqalpoq davlat universiteti
Yuridika fakulteti 317-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada mualliflik huquqi va turdosh huquqlar tushunchasi va uning jamiyatimizda qay tarzda foydalanilish to`grisida tushunchalar tahlil qilingan.

Annotation: This article analyzes the concept of copyright and related rights and how it is used in our society.

Kalit so`zlar: mualliflik huquqi, turdosh huquqlar, himoya qilish huquqi, mualliflik haqi, translyatsiya, ilmiy, adabiy san`at.

Key words: copyright, related rights, protection right, copyright, broadcast, scientific, literary art.

KIRISH

Intellektual mulkning huquqiy himoyasiga doir qonunchilikni bugungi kun talablaridan kelib chiqib takomillashtirish milliy iqtisodiyotning innovatsion rivoji hamda mamlakatning intellektual ishlab chiqarishi va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim o`rin tutadi. Shuni hisobga olgan holda keyingi paytlarda ijodkorlar, madaniyat, san`at ahli va ijrochilarga davlatimiz rahbari va Hukumatimiz tomonidan katta e`tibor qaratilmoqda. Ijodkorlarni har tomonlama qo`llab-quvvatlash va faolligini oshirish, ularni mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlarning keng targ`ibotchilariga aylantirishga harakat qilinayapti. Ayniqsa, ijodkorlarning mualliflik huquqlarini himoya qilish tizimini kuchaytirish, pandemiya sharoitida ijodkorlarni moddiy jihatdan qo`llab-quvvatlash yo`llari qidirilmoqda. Shu bois ilmiy-ijodiy faoliyatni moddiy ta`minlash, iqtisodiyotni innovatsion bosqichga o`tkazish, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, ayniqsa, sohada huquqni qo`llash amaliyotini kuchaytirish, huquq egalarining tegishli huquqlariga og`ishmay rioya etish dolzarb vazifalardan bo`lib qolmoqda. Mamlakatda ochiqlik hukm surayotgan va sohaga oid milliy qonunchilik takomillashtirilayotgan bo`lsa-da, lekin asarlardan ruxsatsiz va o`zboshimchalik bilan foydalanish odat tusiga aylangan, mualliflar va boshqa huquq egalarining asarlaridan foydalanganda ularga haq to`lash tizimi kuchsizligicha qolmoqda. Shunga k o`ra, mamlakat iqtisodiyotida intellektual mulkning ulushi past, sohani rivojlantirishga investitsiyalar jalb etilmayati, davlat o`z zimmasiga olgan xalqaro majburiyatlarini bajarishda ma`lum qiyinchiliklar yuzaga kelmoqda, huquqni qo`llash amaliyoti yaxshi yo`lga qo`yilmagani mamlakatning xalqaro imidjiga ham ta`sir ko`rsatmoqda. Mualliflik huquqi (xalqaro amaliyotda -

«copyright») ijodiy faoliyat natijasi hisoblangan va obyektiv shaklda ifodalangan ilmiy, adabiy va san'at asarlariga tarqatiladi.

Muallifga asardan foydalanishga bo'lgan mutlaq huquq va unga o'zgartirishlar kiritishdan himoya qilish huquqi (asarning dahlsizligi huquqi) tegishlidir. Ba'zi hollarda, masalan, ilmiy yoki ta'lim maqsadlarida, muallifning nomi va olingan manbasi albatta ko'rsatilgan holda asardan erkin foydalanishga yo'l qo'yiladi.

Mualliflik huquqi vujudga kelishi uchun asarni ro'yxatdan o'tkazish yoki boshqa rasmiyatchiliklarga rioya qilish talab qilinmaydi. Mualliflik huquqi asarga uchinchi shaxslar tomonidan qabul qilinishi mumkin bo'lgan biron bir obyektiv shakl berilgan vaqtdan boshlab chiqarilishidan qattiy nazar amal qila boshlaydi. Og'zaki asarlarga mualliflik huquqi asar uchinchi shaxslar tomonidan ma'lum qilingan vaqtdan e'tiboran amal qila boshlaydi.

Shuni e'tiborga olish lozimki, mualliflik huquqi aynan g'oyalarni ifodalash shaklini muhofaza qiladi, ammo g'oyalarning o'zini emas. Masalan, biron–bir shaxs texnika jurnalida mutloq yangicha bo'lgan uchish apparatini qanday qilib qurish mumkinligi to'g'risida o'z maqolasini e'lon qildi deylik. Agar maqola muallifi ushbu ixtironi patentlamagan bo'lsa, boshqa bir shaxs bunday apparatni qurish uchun uning g'oyalaridan foydalanishi mumkin.

Mualliflik huquqi muallifning butun umri va uning vafotidan so'ng muallif vafot etgan yildan keyin keluvchi yilning birinchi yanvaridan boshlab ellik yil davomida amal qiladi. Asarga mualliflik huquqining amal qilishi muddati tugagandan so'ng u jamoatchilikka tegishli bo'lib qoladi.

Turdosh huquqlar postanovkalarga, ijrolarga, ijrolarning yozuvlariga, ko'rsatuvlar/eshittirishlarni efir va kabel orqali uzatish tashkilotlarining ko'rsatuv va eshittirishlariga tarqatiladi.

Ijrolarga bo'lgan huquqlar ijro etuvchilar – artistlar, sahnalashtiruvchi rejisserlar, dirijerlar va ularning merosxo'rlariga tegishli bo'lvadi. Bunday ijrolardan foydalanish huquqi boshqa huquq vorislariga o'tishi mumkin.

Ijro yozuviga bo'lgan huquq bunday yozuvni yaratgan shaxsga yoki uning huquq vorisiga tegishlidir. Translatsiyaga bo'lgan huquq ko'rsatuv/eshittirishni yaratgan efirga uzatish tashkilotlariga tegishlidir. Jamiyat manfaatlarini kengroq ta'minlash, dunyoda sodir bo'layotgan voqea va hodisalardan xabardor bo'lish uchun mualliflik huquqi cheklanishi mumkin. Ayrim asarlarga nisbatan mualliflik huquqi tadbiiq qilinmasligi mumkin. Mualliflik huquqini muhofaza qilish muddati tugagandan keyin asar ijtimoiy mulkka aylanadi va bunday asardan barcha erkin foydalanishi mumkin. Mazkur cheklashlar asardan normal foydalanilishiga o'rinsiz ziyon yetkazmagan va muallifning qonuniy manfaatlarini asossiz kamsitmagan taqdirdagina tatbiiq etiladi.

O'zganing asarini shaxsiy maqsadlarda takrorlash deganda, o'zganing chop etilgan asaridan muallifning roziligisiz va mualliflik haqini to'lamagan holda shaxsiy

maqsadlarda foydalanishga, bosharti bunda asardan normal foydalanilishiga zarar yetmaydigan va muallifning qonuniy manfaatlariga putur yetmaydigan bo'lsa, yo'l qo'yilishi tushuniladi.

Mualliflik huquqi belgisi

Mualliflik va turdosh huquqlarni himoya qilish usullari

Mualliflik huquqini himoya qilishda asosan quyidagi fuqarolik huquqiy vositalar qo'llanadi:

- huquqning tan olinishi;
- huquqi buzilganga qadar mavjud bo'lgan avvalgi huquqni tiklab qo'yish;
- bitimni haqiqiy emas deb tanish va uning haqiqiy emasligini qo'llash oqibatlari;
- davlat organi yoki o'zini-o'zi boshqarish organalarining aktini qonunsiz deb tanish;
- huquqni o'zi himoya qilish;
- majburiyatni mulk shaklida bajarishga yuklash;
- zararlarni qoplash;
- neustoyka undirish;
- ma'naviy zararni qoplash;
- huquqiy munosabatni o'zgartirish yoki uni bekor qilish;
- davlat organi yoki o'zini-o'zi boshqarish organining qonunga xilof aktiga nisbatan sud tomonidan akt qabul qilish.

Huquq egasi bilan shartnoma tuzmagan holda asardan foydalangan taqdirda qoidabuzar huquq egasiga yetkazilgan zararining o'rnini, shu jumladan boy berilgan foydani qoplashi lozim. Huquq egasi qoidabuzardan o'zi ko'rgan zarar o'rniga uning qoidabuzarlik oqibatida olgan daromadlarini undirib olishga haqli.

Asardan mualliflik shartnomasida nazarda tutilmagan usulda yoki bunday shartnomaning amal qilishi to'xtaganidan keyin foydalanish asardan shartnoma tuzmagan holda foydalanish deb hisoblanadi. Qonunchilikka asosan turdosh huquqlardan foydalanish to'g'risidagi shartnomani bajarmagan yoki lozim darajada

bajarmagan yoxud asardan shartnoma tuzmagan holda g'ayriqonuniy ravishda foydalangan shaxs shartnomani bajarmaganlik yoki lozim darajada bajarmaganlik uchun javobgarlik to'g'risida umumiy qoidalarga muvofiq javobgar bo'ladi.

Muallif unga mualliflik huquqini buzish natijasida yetkazilgan ma'naviy ziyonni undirishni talab qilishga haqli. Ma'naviy ziyonni aniqlashda jabrlanuvchining jismoiniy va ruhiy qiynalishlari, xususan, jabrlanuvchining shaxsiy azoblari inobatga olinishi kerak. Ma'naviy ziyonning miqdori sud tomonidan belgilanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Intellektual faoliyat mahsullari orasida mualliflik huquqi va turdosh huquqlar obyektlari alohida ajralib turadi. Bu alohidalik ijodkor-muallif huquqiy maqomida ham, mualliflik huquqi va turdosh huquqlar obyekti bo'lgan fan, adabiyot, san'at asarlari, ijrochilik faoliyati huquqiy rejimida ham o'z ifodasini topgan. Jahonda turli mamlakatlar o'rtasida ijtimoiy-madaniy aloqalar o'sib borgan sayin bir mamlakatdagi ijodkorlar asarlaridan boshqa mamlakatlardagi kishilar foydalanish imkoniyatlari kengayib bormoqda, bu esa mualliflik va t bo'lgan zaruratni vujudga keltirmoqda. Ushbu zarurat taqozosiga ko'ra mualliflik huquqi bo'yicha Butunjahon konvensiyasida (uni Jeneva konvensiyasi ham deyishadi) hamda "Adabiy va badiiy asarlarni muhofaza qilish to'g'risida"gi Bern konvensiyasi ishlab chiqilgan va dunyoning ko'pgina mamlakatlari o'z milliy qonunlarini u yoki bu konvensiya asosida shakllantirmoqdalar. Bern konvensiyasi me'yorlari mualliflik huquqlarini huquqiy muhofaza etishda qat'iyroq tusga ega. O'zbekiston Respublikasining 2006-yil 20-iyuldagi "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar t o'g'risida"gi qonun mazmunida Bern konvensiyasining asosiy qoidalari yotadi. Ilmiy maqolani tayyorlashda umumlashtirish, deduksiya, tizimli yondashuv, qiyosiy-huquqiy tahlil, statistik va amaliyot materiallarini o'rganish kabi usullardan foydalanilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Mualliflik huquqi fuqarolik huquqining tarkibiy qismi bo'lib, uning eng muhim institutlaridan hisoblanadi. Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar adabiyot, san'at asarlarini yaratish, ulardan foydalanish va ijro etish bilan bog'liq bo'lgan shaxsiy va mulkiy munosabatlarni tartibga soladi. Mualliflik huquqi tamoyillari deb negizida yotgan asosiy qoidalarga aytiladi. Bu tamoyillar ichida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 42-moddasida mustahkamlab qo'yilgan ijod erkinligi muhim ahamiyatga ega. Uning mohiyati shundan iboratki, ijodkor o'z ijodiy mahsuli mavzusini tanlashda, shaklini belgilashda, yaratish uslublarini tanlashda, undan foydalanishda erkin va mustaqildir. Ayni vaqtda bu erkinlik qonun doirasida amalga oshirilmog'i lozim. Ijodkor o'z asari orqali konstitutsiyaviy tuzumga qarshi, zo'ravonlik yoki behayolikni targ'ib qilish, boshqalarning huquqlarini poymol qilish maqsadlarini ko'zlamasligi lozim. Muhim konstitutsiyaviy tamoyillardan yana biri ijodiy mahsulotlarga nisbatan senzuraning yo'l qo'yilmasligi haqidagi

qoidadir. Muallif asarni yaratishda yoki e'lon qilishda agarda u davlat sirlari, shaxsiy sirlar yoxud boshqalarning qonuniy manfaatlari bilan bog'liq bo'lmasa, oldindan ruxsat olish, asar mazmunini nazoratdan o'tkazish talab etilmaydi. Mualliflik huquqining yana bir asosiy qoidalaridan biri muallif huquqlarining vujudga kelishi, uni muhofaza etish, asarni yaratish fakti asosida vujudga kelishi, u qandaydir rasmiyatchiliklarga rioya etilishi talab etilmasligidir. Ushbu tamoyil FKning 1041 -moddasi va Qonunning 10-moddasida o'z ifodasini topgan. Mualliflarning asarlarni yaratish va ulardan foydalanishda ma'naviy va moddiy manfaatdorligini har tomonlama muhofaza etish ham qonunlarda mustahkamlab qo'yilgan. Ushbu tamoyil mualliflik huquqiy munosabatlari qatnashchilarining huquq va burchlarini belgilovchi me'yorlardagina emas, balki subyektiv huquqlarni amalga oshirish kafolatlarida, muallif huquqlarini muhofaza etish bo'yicha davlat organlari zimmasiga yuklangan majburiyatlarda, buzilgan muallif huquqlarining himoya qilinishini ta'minlovchi me'yorlarda ham o'z ifodasini topgan.

Mualliflik huquqining shakllanishida huquqiy ong va huquqiy madaniyatning ahamiyati haqida gapiradigan bo'lsak, biz birinchi navbatda mualliflik huquqi nimaligini bilib olishimiz kerak. Mualliflik huquqi - keng ma'noda fan, adabiyot va san'at asarlarini yaratish, foydalanish va huquqiy himoya qilishda vujudga keladigan munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy normalar yig'indisi, fuqarolik huquqining bir bo'limi. Tor ma'noda esa asar muallifiga tegishli bo'lgan va qonunlarda mustahkamlanib qo'yilgan shaxsiy va mulkiy huquklar tizimini tashkil etadi. Fuqarolik kodeksining 1043-moddasida hosila asarlarga ya'ni biron asarning yoki kinoning tarjimalariga nisbatan ham ularning yaratilishi uchun asos bo'lgan yoki ularning tarkibiga kirgan asarlar mualliflik huquqi obyektlari bo'lishi yoki bo'lmasligidan qat'i nazar, mualliflik huquqi bilan muhofaza qilinadi deyilgan. Aytaylik kimdir biror asarni yoki kinoni tarjima qildi (albatta muallifning roziligi bilan) Mualliflik huquqi oshkor qilingan asarlarga ham, oshkor qilinmagan asarlarga ham tatbiq etiladi. Asarni oshkor qilish tushunchasi O'zbekiston Respublikasining 2006-yil 20-iyulda qabul qilingan "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi qonunida mavjud. Chunonchi, mazkur Qonun 3-moddasining to'rtinchi xatboshisiga muvofiq, asarni oshkor qilish deyilganida: "muallifning roziligi bilanamalga oshirilgan, asarni chop etish, omma oldida namoyish etish, omma oldida ijro etish, efirga uzatish yoki boshqacha usulda yuborish yo'li bilan ilk bor asardan barchaning voqif bo'lishi uchun imkon beradigan harakat" tushuniladi. Bu o'rinda shuni ta'kidlash joizki, asarning u yoki bu usulda oshkor qilinganligi fakti ko'pincha mualliflik huquqini muhofaza qilish uchun muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Masalan, asarga bo'lgan mualliflik to'g'risida nizo paydo bo'lganida, agar muallifning asari nashr qilib bo'lingan yoki o'quvchilarning keng doirasiga ma'lum bo'lsa va boshqa shu kabi hollarda muallif o'z huquqlarini muhofaza

qilishi oson bo‘ladi. Biroq, roman u nashr etib bo‘linganidan keyingina mualliflik huquqi obyektiga aylanadi (ya’ni, huquqiy muhofazaga ega bo‘ladi) deb o‘ylash noto‘g‘ri bo‘ladi. Ayni bir vaqtda huquqiy muhofaza obyektiga aylanish uchun asar obyektiv ravishda mavjud bo‘lishi kerak. Ushbu qoida umuman huquq obyektlarining barchasiga ham teng ravishda taalluqlidir. Masalan, uy qurish g‘oyasi emas, balki uyning o‘zi mulk huquqi obyektiga bo‘lishi mumkin. Xuddi shuningdek, asarning o‘zi ham obyektiv ravishda mavjud bo‘lishi kerak, zero, kartina yaratish fikrining birgina o‘zi qonun bilan muhofaza qilinmaydi. FKning 1041-moddasida belgilanganiga ko‘ra mualliflik huquqi “biron-bir obyektiv shaklda bo‘lgan” asarga nisbatan tatbiq etiladi. Mazkur modda ana shu shakllarning ro‘yxatini ham o‘z ichiga olgan. Biroq, bu ro‘yxat tugal emas, uni yana davom ettirish mumkin. Bunda yuqorida ta’kidlab o‘tilganidek, asar mavjud bo‘lishining (ifodalanishining) muayyan shakli uni mualliflik huquqi obyektiga sifatida e’tirof etish uchun ahamiyatga ega emas. Masalan, asar nomoddiy, his qilib bo‘lmaydigan, ma’naviy predmet sifatida namoyon bo‘ladi. Asarning u yoki bu obyektiv shaklda ifodalanishi, qoida tariqasida, uni u yoki bu moddiy predmet shaklida – kitob, kasseta, haykal va boshqa shu kabilarda aks ettiradi. Bundan faqatgina omma oldida so‘zlash, omma oldida ijro etish va boshqa shu kabi asarni og‘zaki ifodalash shakli mustasno. Bu o‘rinda shuni nazarda tutish kerakki, intellektual ijodiy faoliyat natijasiga yoki individuallashtirish vositasiga bo‘lgan mutlaq huquq bunday natija yoki individuallashtirish vositasi aks ettirilgan moddiy obyektga bo‘lgan mulk huquqidan qat’i nazar mavjud bo‘ladi.[12-16] Xuddi shunga o‘xshash qoida “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonunda ham mavjud (38-modda, oltinchi qism): asarga bo‘lgan mualliflik huquqi asar aks ettirilgan moddiy obyektga bo‘lgan mulk huquqi bilan bog‘liq emas. Qandaydir moddiy obyektga bo‘lgan mulk huquqini yoki egalik qilish huquqini boshqa shaxsga berish ushbu obyektga aks ettirilgan asarga bo‘lgan mualliflik huquqini boshqa shaxsga berishga sabab bo‘lmaydi, qonunda nazarda tutilgan hollar bundan mustasno. Mualliflik huquqi obyektlari bo‘lgan asarlarda asarning shaklini farqlash qabul qilingan. Bu o‘rinda shakl deyilganida asar tilining elementlari tushuniladi. Asarlarning tili ular ijodning qaysi turiga taalluqliligiga qarab farqlanadi. Masalan, musiqa asarlariga – tovushlar (notalar) tili, tasviriy san’at asarlariga – chiziqlar, ranglar tili xosdir. Ana shuni hisobga olgan holda mualliflik huquqi faqatgina asarning shakl elementlarini yoki shakl va mazmun elementlarini birgalikda muhofaza qiladi. Mazmun elementlarining birgina o‘zi qonun bilan muhofaza qilinmaydi. Fuqarolik kodeksi 1041-moddasining uchinchi qismida belgilanganiga muvofiq, mualliflik huquqi g‘oyalar, prinsiplar, uslublar, jarayonlar, tizimlar, usullar yoki konsepsiyalarga tatbiq etilmaydi. 1886-yil 9-sentabrda qabul qilingan “Adabiy va badiiy asarlarni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Bern Konvensiyasining 8-moddasida (O‘zbekiston Respublikasi

ushbu Konvensiyaga O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 2004-yil 27-avgustdagi 681–II-sonli Qaroriga muvofiq qo‘shilgan. Ushbu Konvyensiya O‘zbekiston Respublikasi uchun 2005-yil 19-apreldan boshlab kuchga kirgan) ushbu Konvensiyada berilgan muhofaza kun yangiliklari to‘g‘risidagi xabarlariga yoki oddiy matbuot axboroti tusiga ega bo‘lgan turli voqealar to‘g‘risidagi xabarlariga tatbiq etilmasligi nazarda tutilgan.[1]

Biroq, ushbu normadan juda ehtiyotkorlik bilan foydalanish lozim. Chunki unda qanchalik qisqa va lo‘nda bo‘lishidan qat’i nazar, birovning xabarini o‘zlashtirish mumkinligi emas, balki jurnalistning qandaydir bir voqea yoki fakt to‘g‘risidagi xabari uni ana shu voqeaning yakkayu-yagona “egasi”ga aylantirmasligi va bu voqea haqida boshqa odamlar ham xabar tarqatishi mumkinligi nazarda tutiladi. Bu masalada amaliyotda uchrab turadigan rasmiy yondashuvga yo‘l qo‘ymaslik kerak. Masalan, ko‘pgina ilmiy, shu jumladan ilmiy-publitsistik ishlar turli “konsepsiyalar”, “tizimlar” va boshqa shu kabilar nomi bilan yuritiladi. Biroq, bu hol ular mualliflik huquqi obyektlari hisoblanmaydi, degan ma‘noni anglatmaydi. Demak, mualliflik huquqi ijodiy faoliyat natijasi bo‘lmish fan, adabiyot va san‘at asarlar iga nisbatan tatbiq etilishini anglatadi. Endi biz huquqiy ong va huquqiy madaniyat tushunchalariga to‘xtalib o‘tamiz. Huquqiy ong - bu ijtimoiy ongning shakllaridan biri bo‘lib, kishilarda huquqqa, qonunchilikka, huquq-tartibotga va boshqa huquqiy hodisalarga nisbatan bo‘lgan g‘oyalar, his tuyg‘ular, tasavvurlar yig‘indisidir. Huquqiy madaniyat - bu kishilarning huquqiy bilim darajasi, huquqqa nisbatan ongli munosabati, huquqni hurmat qilishi va unga rioya qilishidir.[7-11] Mualliflik huquqini amalga oshirishda huquqiy ong va huquqiy madaniyatning ahamiyati deganda, huquqiy ong mualliflik huquqini bilishimiz va mualliflik huquqi haqida tasavvurlarimizning yig‘indisi bo‘lsa, huquqiy madaniyat esa mualliflik huquqiga munosabatimiz, mualliflik huquqini hurmat qilishimiz va unga rioya qilishimizdir.

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 27-moddasiga asosan: o‘n to‘rt yoshdan o‘n sakkiz yoshgacha bo‘lgan voyaga yetmaganlarning muomala layoqati belgilangan bo‘lib unga ko‘ra: fan, adabiyot yoki san‘at asarining, ixtironing yoxud o‘z intellectual faoliyatining qonun bilan qo‘riqlanadigan boshqa natijasi muallifi huquqini amalga oshirishlari mumkin deyilgan. Ushbu normadan ko‘rinib turibdiki, mualliflik huquqining vujudga kelishi o‘n to‘rt yosh hisoblanar ekan. Lord Atkin aytganidek, “sizning qilgan har bir xatti-harakatingiz boshqalarga ta’sir qilmasligi kerak, ya’ni odamlar bilan munosabatlaringizda ularning huquqlarini e’tiborga olishingiz kerak”. [4]

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 27-moddasidagi o‘n to‘rt yoshdan o‘n sakkiz yoshgacha bo‘lgan shaxslarning fan, adabiyot yoki san‘at asarining, ixtironing yoxud o‘z intellektual faoliyatining qonun bilan qo‘riqlanadigan boshqa natijasi muallifi huquqining vudga kelishini 29-moddasiga ko‘ra: Olti yoshdan

o'n to'rt yoshgacha bo'lgan kichik yoshdagi bolalar quyidagilarni mustaqil ravishda amalga oshirishga haqlidirlar:

- 1) mayda maishiy bitimlar;
- 2) tekin manfaat ko'rishga qaratilgan, notarial tasdiqlashni yoki davlat ro'yxatidan o'tkazishni talab qilmaydigan bitimlar;
- 3) qonuniy vakil yoki uning roziligi bilan uchinchi shaxs tomonidan muayyan maqsad yoki erkin tasarruf etish uchun berilgan mablag'larni tasarruf etish borasidagi bitimlar.

Ushbu moddaga to'rtinchi band sifatida fan, adabiyot yoki san'at asarining, ixtironing yoxud o'z intellektual faoliyatining qonun bilan qo'riqlanadigan boshqa natijasi muallifi huquqini amalga oshirish deb o'zgartirilsa maqsadga muvofiq bo'lardi. Chunki hozirgi zamonaviy dunyoda axborot almashinuvi jadallik bilan rivojlanyapti va o'n to'rtga yoshga to'lmagan bolalar ham turli xil ixtiro, qo'shiq, musiqa, san'at asarlari yoki boshqa intellektual faoliyat natijasining mualliflari bo'lishyapti, buning natijasida ushbu intellektual faoliyat natijalari himoya qilinishi kerak, aks holda o'zgalor tomonidan mualliflarning ushbu huquqlari buzibfoydalanishlari mumkin. Biroq mamlakatimizda o'n to'rt yoshga to'lmagan bolalar intellektual faoliyat natijalarini yaratsa, ularda mualliflik huquqlari vujudga kelmaydi. Agar bolalarga ular maktabga borganliklaridan mualliflik huquqi nimaligini, u boshqalar mehnati mahsuli ekanligini, uni o'zboshimchalik bilan o'zlashtirish mumkin emasligi tushuntirilsa, odamlarning huquqiy madaniyati hozirgidan ko'ra yaxshiroq bo'lardi. Bundan tashqari, mualliflik huquqlari intellektual faoliyat tarkibiga kirganligi uchun hozirgi kunda O'zbekistonda amaldagi sudlarga qo'shimcha ravishda yangi, intellectual mulk masalalariga ixtisoslashgan sudlarni institutini shakllantirish kerak.[6] Hozir intellektual mulk obyektlarini samarali himoya qilishga obyektiv ehtiyoj paydo bo'lgan, O'zbekistonda esa, bu masalalarni sinchkovlik bilan o'rganishga qodir sudyalar juda kam. Shuningdek, Intellektual huquqlar b o'yicha sudning yaratilishi, birinchidan, intellektual huquqlarni muhofaza qilish tizimini xalqaro huquq normalariga muvofiq holatga keltirish zarurati bilan, ikkinchidan esa, uchinchi Renessans iqtisodiyotining investitsion maftunkorligini oshirishga bo'lgan ehtiyoj bilan shartlangan. Sudning vazifasi nizolarni himoya qilinishi kerak bo'lgan u yoki bu intellektual huquq obyektining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, professional tarzda ko'rib chiqishdan iborat bo'ladi. Chunki qonunlarni qabul qilib qo'ygan bilan mualliflik huquqlari himoya qilinib qolmaydi. agar haqiqatdan ham biz mualliflik huquqlarini himoya qilishni xohlasak, uning ta'sirchan mexanizmini yaratishimiz kerak.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, Fuqarolarda mualliflik huquqlarining shakllanishi uchun biz birinchi navbatda, mualliflik huquqining

nimaligini bilishimiz kerak. Mualliflik huquqining nimaligini bilishimiz bu - huquqiy ong bo'lsa, mualliflik huquqiga rioya qilishimiz va uni hurmat qilishimiz bu - huquqiy madaniyatdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Boboyev X.B. va Odilqoriyev X. T. Umumiy tahriri ostida. "Davlat va huquq nazariyasi". "Iqtisodiyot va huquq dunyosi", 2000. 34-bet.
2. "O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyaviy huquqi". Mualliflar jamoasi. Toshkent, "Moliya", 2002. 72-73 bet.
3. Odilqoriyev X.T. va G'oyibnazarov Sh.G'. hammuallifligida. "Siyosiy madaniyat". Toshkent, IIV Akademiyasi nashryoti, 2004 42-43 bet.
4. Odiqoriyev X.T. Konstitutsiya va fuqorolik jamiyati. – T., 2002. 75-bet.
5. Saidov A. va Tojixonov U. hammuallifligida. "Islom Karimov Konstitutsiya to'g'risida". Toshkent, "Akademiya", 2001. 52-bet.
6. Sharifxodjayev M. Formirovaniye otkritogo grajdanskogo obshestva v Uzbe kistane. – T., 2002 101-bet
7. Rukavishnikov V. O.Politicheskiy kulturi i sotsialniye izmeneniya. Mujdunarodniye otnosheniye. – M., 1998..82-bet.